

TIJORAT BANKLARINING INVESTITSION FAOLLIGINI OSHIRISHNING MAZMUN-MOHİYATI

Dagarov Bekzod Muzaffar o'g'li

PhD., Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil izlanuvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19841180>

Tijorat banklari milliy va global iqtisodiyotda investitsiyalarni moliyalashtirish va kapitalni oqilona taqsimlashda muhim rol o'ynovchi yirik institutlardir. Ular nafaqat kreditlar orqali qishloq xo'jaligi, sanoat, xizmatlar va infratuzilma sohalarini qo'llab-quvvatlaydi, balki investitsiya bankchiligi, qimmatli qog'ozlarni joylashtirish, korporativ investitsiyalar va moliyaviy vositachilik faoliyatini ham amalga oshiradi. Jahon bozorida tijorat banklarining daromadi va investitsion faoliyati sezilarli darajada o'sib bormoqda: global tijorat banklarining umumiy daromadi 3,8 trillion AQSH dollarga yaqinlashgan bo'lib, ularning investitsion bank xizmatlari ham davom etayotgan biznes bitimlari va kapitallashuv orqali o'sishda davom etmoqda¹. Shu bilan birga, yirik xalqaro banklar masalan, UBS, UniCredit va BNP Paribas kabi institutsiyalar o'z investitsion yo'nalishlarini kengaytirib, qo'shma korxonalar va aktivlarni sotib olish orqali global investorlar e'tiborini jalb qilmoqda.

O'zbekiston sharoitida tijorat banklarining investitsion faolligi mamlakat iqtisodiyotini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi. 2025-yil holatiga ko'ra, O'zbekiston tijorat banklarining aktivlari va kapitali sezilarli o'sish ko'rsatmoqda. Masalan, 2025-yilda tijorat banklarining umumiy kapitali 131,79 trillion so'mga yetgan, bu oldingi yilga nisbatan o'sish tendensiyasini ko'rsatadi². Shuningdek, banklar kreditlar orqali mikro, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash hamda faktoring xizmatlari orqali ishbilarmonlik muhitini rag'batlantirish kabi mexanizmlardan faol foydalanmoqda. Bu jarayon O'zbekiston bank tizimining investitsion yo'nalishlarda kompleks faoliyat yuritish salohiyatini oshiradi va milliy iqtisodiy o'sish sur'atlarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu tarzda, tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish jahon va O'zbekiston miqyosida ham moliyaviy barqarorlik, bozor chuqurligi va iqtisodiy rivojlanish uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda.

Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirishning mazmun-mohiyati va ilmiy-nazariy asoslari bo'yicha xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan bildirilgan tavsiyalari haqida to'xtalib o'tamiz: Oksford lug'atining banklar haqida ta'rifiga ko'ra, Commercial bank (tijorat banki) odatda mijozlardan depozit qabul qilish, kredit berish va moliyaviy vositachilik qilish kabi asosiy funktsiyalarni bajaruvchi institut sifatida ta'riflanadi³. Fikrimizcha, tijorat banklari nafaqat yuqorida ta'riflangan klassik funktsiyalarni bajaradi, balki iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi. Ular aholining jamg'armalarini samarali yo'naltirish orqali investitsiyalarni rag'batlantiradi, korxonalariga ishlash uchun zarur moliyaviy resurslar bilan ta'minlaydi va bozor iqtisodiyotining barqaror ishlashini ta'minlaydi. Shu bilan birga, tijorat banklari risklarni boshqarish, moliyaviy vositalarni yaratish va innovatsion moliyaviy xizmatlarni taklif qilish orqali iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikni oshirishga hissa qo'shadi.

¹ Global Commercial Banks - Market Research Report 2025. <https://www.ibisworld.com/global/industry/global-commercial-banks>

² <https://www.trend.az/business/4123879.html>

³ <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780198789741.001.0001/acref-9780198789741-e-694>

Oksford universiteti bosgan moliyaviy manbalarda bank faoliyati ikkiga ajratiladi: tijorat (intermediation) faoliyati mablag'larni jamg'arib, ularni qarzga berish va pul oqimini tartibga solish. Investitsion faoliyat qimmatli qog'ozlar bozorida ishtirok etish, bozor risklarini boshqarish, kapital bozorida xatarli aktivlar bilan ishlash⁴. Fikrimizcha, banklarning tijorat va investitsion faoliyati bir-birini to'ldiradi va iqtisodiyotning barqaror ishlashi uchun muhimdir. Tijorat faoliyati orqali banklar aholining va korxonalarining mablag'larini jamg'arib, ularni samarali tarzda qarzga beradi hamda pul oqimini tartibga soladi. Investitsion faoliyat esa banklarga qimmatli qog'ozlar bozorida ishtirok etish, bozor risklarini boshqarish va kapital bozoridagi xatarli aktivlar bilan ishlash imkonini beradi. Shu bilan banklar nafaqat kundalik moliyaviy ehtiyojlarni qondiradi, balki iqtisodiy o'sish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydigan strategik vosita sifatida xizmat qiladi.

Harvard bo'yicha to'g'ridan-to'g'ri universal yagona ta'rif mavjud bo'lmasa ham, olimlar bank ishini iqtisodiy tahlil nuqtayi nazaridan quyidagicha bayon qiladi: Harvard Kennedy School ta'kidicha, banklar faoliyati o'z ichiga shuni oladi: depozit qabul qilish, qarzlar berish, kapital bozorida bo'lish, bozor sharoitlariga moslashish strategiyalari va risk boshqaruvi⁵. Fikrimizcha, Harvard ta'kidlashicha, bank faoliyati ko'p qirrali va strategik xarakterga ega. Banklar nafaqat depozit qabul qilish va qarz berish orqali iqtisodiyotdagi pul oqimini tartibga soladi, balki kapital bozorida ishtirok etish, bozor sharoitlariga moslashish va risklarni boshqarish orqali iqtisodiy barqarorlik va o'sishga hissa qo'shadi. Shu bois, banklar nafaqat moliyaviy vositachi, balki bozor sharoitlariga tez moslasha oladigan strategik institut sifatida ham qaraladi.

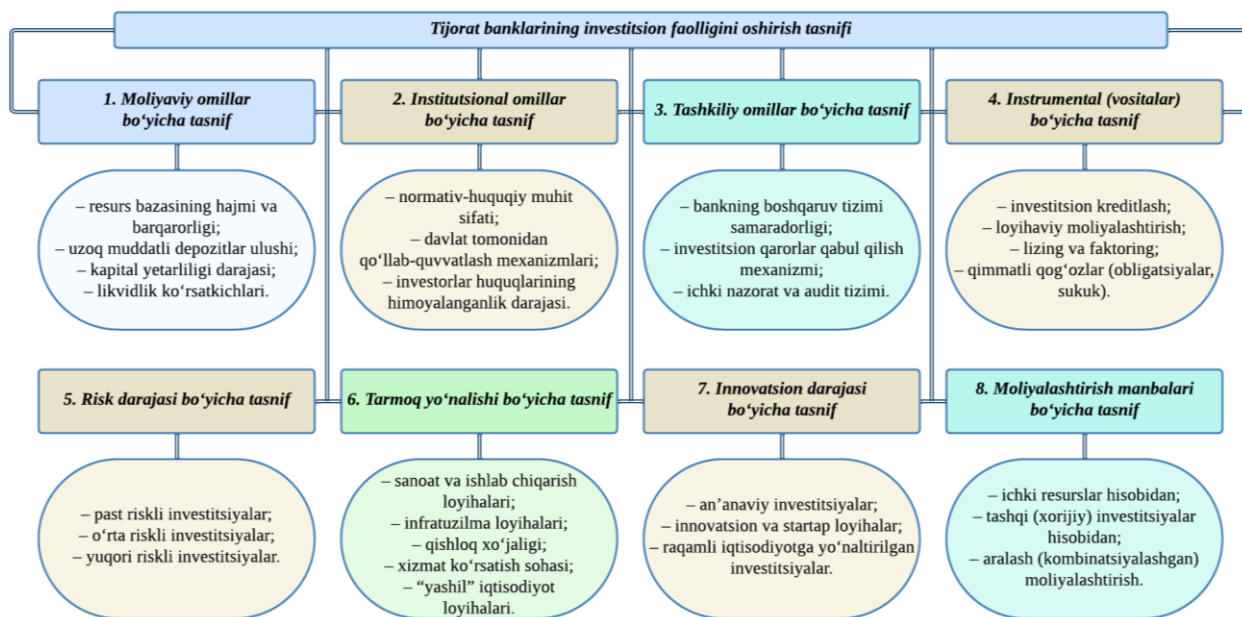
Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish tasnifi zamonaviy moliyaviy tizimni chuqur tahlil qilish va investitsiya jarayonlarini samarali boshqarishning muhim ilmiy-amaliy yo'nalishlaridan biridir. Banklar iqtisodiyotning asosiy moliyaviy vositachisi sifatida investitsiya resurslarini real sektorga yo'naltirish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va innovatsion rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, ularning investitsion faolligini turli mezonlar bo'yicha tasniflash investitsiya jarayonlarini yanada aniq va tizimli tahlil qilish imkonini beradi.

Tasniflash yondashuvi moliyaviy, institutsional, tashkiliy, instrumental, risk darajasi, tarmoq yo'nalishi, innovatsion daraja va moliyalashtirish manbalari kabi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Har bir tasnif banklarning investitsiya faoliyatiga ta'sir etuvchi omillarni chuqurroq tushunishga yordam beradi va strategik qarorlar qabul qilish jarayonini takomillashtiradi.

Mazkur yondashuv nafaqat investitsiya faoliyatini tizimlashtirishga, balki banklarning investitsion salohiyatini baholash va oshirishga ham xizmat qiladi. Natijada, tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish tasnifi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va moliyaviy resurslardan samarali foydalanishning muhim metodologik asosini yaratadi.

⁴ <https://academic.oup.com/book/8194/chapter-abstract/153723428?redirectedFrom=fulltext&login=false>

⁵ Harvard Kennedy School. Scherer, F.M. "The Banking Industry." HKS Faculty Research Working Paper Series RWP14-042, September 2014.

-rasm. Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish tasnifi⁶

Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish tasnifi bank faoliyatini kompleks tahlil qilish va samarali boshqarish uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Moliyaviy omillar bo'yicha tasnif banklarning resurs bazasi, kapital yetarliligi va likvidlik darajasini baholash orqali investitsion imkoniyatlarni aniqlashga yordam beradi. Institutsional omillar esa normativ-huquqiy muhit va davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining investitsiya faoliyatiga ta'sirini ko'rsatadi.

Tashkiliy omillar bank ichidagi boshqaruv tizimi va qaror qabul qilish jarayonlarining samaradorligini yoritadi. Instrumental tasnif esa investitsiya kreditlash, lizing, faktoring va qimmatli qog'ozlar kabi moliyaviy vositalarning rolini ochib beradi. Risk darajasi bo'yicha tasnif investitsiyalarni xavfsizlik darajasiga ko'ra ajratib, moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Tarmoq yo'nalishi va innovatsion daraja bo'yicha tasnif investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish va zamonaviy iqtisodiy yo'nalishlarga moslashtirish imkonini beradi. Moliyalashtirish manbalari bo'yicha tasnif esa ichki va tashqi resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Umuman olganda, ushbu tasnif tizimi tijorat banklarining investitsion faoliyatini chuqur tahlil qilish, strategik qarorlar qabul qilish va iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashning muhim ilmiy-amaliy asosini tashkil etadi.

⁶ Muallif tomonidan tayyorlangan.